

HU ISSN 1219-5448

PUBLICATIONES

UNIVERSITATIS MISKOLCINENSIS

SECTIO PHILOSOPHICA
TOMUS XXVIII – FASCICULUS 1

E TYPOGRAPHEO UNIVERSITATIS

MISKOLC
2024

PUBLICATIONES UNIVERSITATIS MISKOLCINENSIS
SECTIO PHILOSOPHICA

REDEGIT CONSILIUM MODERATORUM FACULTATIS
PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS MISKOLCINENSIS

PRAESES CONSILII MODERATORUM:
ZITA HORVÁTH

SECRETARIUS CONSILII MODERATORUM:
JÁNOS RADA

SOCII CONSILII MODERATORUM:
ZITA HORVÁTH
GÁBOR KECSKEMÉTI
PÉTER KÓNYA
IMRICH NAGY
MIKLÓS NYÍRŐ
JÁNOS RADA
RÉKA TASI

Essays in memory of Lóránt Kabdebó (1936–2022)

*The essays were written at the request of Marianne Dobos,
widow of Lóránt Kabdebó.*

Edited by János Rada
Linguistically proofread by Attila Dósa

Table of contents

Enikő Anna ÁGOSTON: <i>Like a butterfly from its chrysalis</i>	7
Franciska ČURKOVIĆ-MAJOR: <i>In search of Lőrinc Szabó memorial plaques on the eastern shore of the Adriatic Sea</i>	12
Marianne DOBOS: <i>Let's love Lőrinc Szabó</i>	18
János D. MEKIS: <i>Intellectual Testimony: Lóránt Kabdebó's Research on Lőrinc Szabó and the Place of the Volume Valami történt (Something Happened) in his Academic Oeuvre</i>	29
Kornélia HORVÁTH: <i>On the life's work of Lóránt Kabdebó Lyric theory, lyric history and Lőrinc Szabó</i>	40
Mária KURDI: <i>Lóránt Kabdebó as Theatre Critic: His Reviews of Productions in the National Theatre of Miskolc from 1960 to 1970</i>	46
Judit MUDRICZKI: <i>Surprises, a Poem that Changes the Public Image of an Apolitical Poet Lőrinc Szabó's Reflections on the 1956 Revolution</i>	55
Jolán ORBÁN: <i>Something has happen'd as soon as Lóránt Kabdebó appeared</i>	61
Robert SMID: <i>A Short Sketch on the Significance of Lóránt Kabdebó's Work in Modern Hungarian Literary Scholarship</i>	64
Zita HORVÁTH: <i>Dean of Arts, Freshmen with Totes. Interview with Lóránt Kabdebó</i>	67

Tarisznyarások* dékánja

Interjú Kabdebó Lóránttal

(Horváth Zita) **Kérlek, mesélj egy kicsit a származásodról, szülői házról, szüleidről!**

(Kabdebó Lóránt) Miskolcra mondom magam, bár Gyöngyösön nőttem fel, szüleim egyetlen, későn született gyermekeként. Őseim örvény származású magyarok voltak. Már Szamosújvár régebbi, Salamon-templomának donátorai között is feltűnik a Kabdebók neve. Nagypám Vasasszentiványt volt jegyző, ott élt a családi birtokon. Apám harminchat hónap frontszolgálat után Budapesten szerzett mérnöki diplomát, majd Gyöngyösre költözött, ahol a városi közműveknél kapott állást. Az ő nevéhez fűződik a Trianon után elveszített Tátra-Fátra és az erdélyi havasok hiányában felfedezett Mátra víz- és villanyellátása és a Mátra-vasút megindítása. A városok függetlenségének megszűntével Gyöngyösről 1949-ben előbb Egerbe, majd Miskolcra helyezték az elektromos szolgáltatás fokozatos központosításával, és így kerültem én is 1951-ben Miskolcra, ott is érettségiztem.

– Kezdd, fiam, Miklós öregapjánál a történetet! – gimnáziumi történelemtanárom, Bándi Géza mindig így fogott mondanivalójába, a *Toldit* megidézve: tudniillik minden ered valamiből. A családom úgy tudta, a hagyományt folytatva mérnök leszek, de Pápay Sándor tanár úr hatására (aki valaha a debreceni egyetemen Karácsony Sándor, a nagy magyar pedagógus tanítványa és estéli Ady-szemináriumának hallgatója volt, utóbb pedig dékánuságom idején az irodalom szak leglátogatottabb oktatója lett) érettségi előtt rájöttem, irodalommal szeretnék foglalkozni. A miskolci antikváriumban tanárommal egymás elől vásároltuk meg a nyugatos költőket, fordításaikat. A valahai református és katolikus gimnáziumok összevonásából keletkezett iskola tanári karánál egy ifjúságnak sem kívánok rosszabbat, jobbat meg el se tudok képzelni. A Földes Gimnázium ifjúsági könyvtára Bándi Géza és Pápay Sándor vonzáskörében az elit iskolája lett az iskolán belül. Ne felejtjük el, a legvadabb „ötvenes években” is az orvos mindig is doktor úr, a tanár pedig tanár úr maradt. Az órán pedig – ha pechére valamilyen személyes bosszú okán fel nem jelentették – azt taníthatott, amit csak akart. (Példát? Még aki párttag, alkoholista és cinikus volt, az is így hívta ki az állampolgári jogokból a diákot felelni az órán: Na, hazudj valamit! S a legbutább tanuló is tudta, miről kérdezik.) A könyvtárban pedig kézbe vehettük Kassák, Kodolányi, Németh László műveit, ünnep lett Tamási Áron újrjelentkezése, és hát téma volt a teljes Ady, magyarságával, istenes verseivel egyetemben. A történelemtanulást pedig a Nagy Marczali és a Hóman–Szekfü alapján ellenőriztük (ez a szokásom beidegzetten mindmáig megmaradt!). Az angolt pedig szüleim jóvoltából a Szabó Lőrincsel is kapcsolatot tartó Csorba Zoltán tanár úrtól tanultuk utóbb orvosná lett osztálytársammal, aki majdan világra segítette Tamás és Gyuri fiaimat egy évtized múltán. A felvételre is ő készítette fel, az *Óda a nyugati szélhez* című Shelley-óda értelmezésével.

A svájci világbajnokság berni záró veresége másnapján felvételiztem. Majd az ELTE magyar-történelem szakának elvégzése után több mint egy évtizedig középiskolában tanítottam, közben a *Napjaink* irodalmi folyóirat alapításában és szerkesztésében vettem részt. Büszke vagyok arra, hogy Tandori Dezső, Oravecz Imre első versei itthon nálunk jelentek meg először, Agh István *Harangszó a tengerészért* című oratóriuma, valamint Ratkó József *Halott halottaim* rapszodikus nemzedéki számvetése úgyszintén. Húsz évet a Petőfi Irodalmi Múzeumban dolgoztam, ahhoz az időszakhoz négy interjúkötet fűződik: *A háborúnak vége lett*, *A műhely titkai*, *Sorsfordító pillanatok* és az *Elvesztett otthonok*, valamint három terjedelmes opusz: Szentkuthy Miklós *Frivolitások és hitvallások*, Határ Győző háromkötetes *Életút (Oly jó követni emberélet!, Minden*

hajó hazám, Partra vetett bálna) és Orbán Ottó most befejezett, *Színpompás ostrom lángoló házakkal* című, magnetofon-beszélgetés alapján szerkesztett és stilizált életműinterjú-könyve. Kritikusként először írtam Esterházy Péter *Fancsikó és Pintájáról*, és a *Hrabal* könyvét máig az író emelkedő szintje igazolójának érzem, de Szilágyi István *Kő hull apadó kútba* című regényéről is elsőként jelent meg kritikám Magyarországon, Tandorinak a verebeket lovakra felváltó regényében, a *Döblingi befutóban* megjelenése pillanatában, 1992-ben a rendszerváltás poétikai megragadását ünnepeltem, melyet Párizsból azonnal telefonon nyugtázott szerzője, és még majd nyolcvan évesen is tudok újabb művekért rajongani, lelkesen üdvözöltem Száraz Miklós György *Lovak a ködben* című regényének megújuló második kiadását, és szinte a szerzővel együtt izgultam legújabb regénye, az *Apám darabokban* című számvetésének optimális megoldásaiért. 1988-tól a PIM-mel párhuzamosan, majd végleges váltással Pécssett tanítottam, és az ottani sikeres tanszékvezetéstől vettem búcsút, amikor visszahívtak 1993-ban Miskolcra, hogy szervezzem meg a bölcsészkart, melynek én lettem az első dékánja.

(H. Z.) Miért választottad ezt a pályát?

(K. L.) Apám azt szerette volna, ha folytatom szakmáját, én is mérnök leszek. Amikor gimnazista koromban megnyertem irodalomból az országos tanulmányi versenyt, megkérdeztem: nagyon megbántanám-e, ha mégis irodalommal foglalkoznék. Mire ő a maga természetességével válaszolta: a Kabdebó név nagyra becsült az ő szakmájában. Az irodalmárok között ő senkit nem ismer, magam erejére számíthatok csak. Ám tegyem, ha ehhez van kedvem. Én vállaltam, akkor még nem gondoltam, hogy nemzetemnek kellő alázattal egy klasszikus költő életművét tárom fel, publikálva annak teljes szövegüniverzumát. Egy klasszikus életművet sikerült egy életpálya során befogadtatnom. Mellőzéseknek, támadásoknak kitéve magamat. De a szakma és az írók társadalma hitelét, becsülését kiváltva. Nehéz évtizedek alatt, az apámtól Gyöngyösön tanult emberi magatartást követve.

(H. Z.) Mi vezetett a kutatási témád felé?

(K. L.) 1958 szeptemberében pályakezdő magyar-történelem szakos tanárként érkeztem vissza Miskolcra, a városba, ahol négy évvel korábban érettségiztem. A Közgazdasági Technikum Ipari Tagozatán és a mellé rendelt Zenegimnáziumban kezdtem tanítani. Az ősz első figyelemre méltó rendezvényére, előadásra Szabó Lőrincről – az újságban olvashattam róla – elhívtam érettségi előtt álló osztályomat. De ott legyetek ám! A kezdő tanárnak – általában a fiatal tanároknak – még van hitelük a majdnem korosztályához tartozó diákok körében. Vasárnap, a meghirdetett időben a Déryné utcai Nevelők Házának kapuján kis cédula fogadott: Jankovich Ferenc előadása Szabó Lőrincről betegség miatt elmarad. Naiv emberek voltunk, elhittük az üzenetet. Ma is hinném, ha pár év múlva Benedek Miklós – egyébként baráti állandó vitapartner – az *Észak-Magyarország* szerkesztőségének folyosóján utánam nem kiabálja: alig tudtuk letiltani a Jankovich előadását, és akkor most te kezded el újra forszírozni Szabó Lőrinc miskolci emlékezetét. Egy kör bezárult ezzel.

Különben egyszor láthattam, véletlenül Szabó Lőrincet. 1957 tavaszán Shakespeare szonettjeiről tartott előadást a költő a Múzeum utcai Kossuth Klubban, kora délután. Az előadás után hosszú sor kígyózott, dedikáltatták köteteket. Az akkor még egyetemistának máris megvolt otthon az új kiadású kötet, talán előző nap vehettem meg, de nem hoztam magammal. Emléül csak a magas, hajlott, megtört ember pontos beszédét és sirással küszködő felolvasását hozhattam magammal. Legközelebb már csak a temetésére mehettem. Vártam, hogy az akkori legnagyobbak, Illyés vagy Németh László fognak beszélni, de csalódásomra Mihályfi Ernő és Fodor József érdektelen emlékeztetését hallhattam. Fülemben Fodor József furcsa kiejtésű megszólítása maradt: „Szabóóó

Lőrinc.” Ezt retorikusan többször ismételte. Mint a család titkaiba akkor még be nem avatott, nem tudhattam, hogy a hivatalos szertartás előtt Joó Sándor pasaréti református lelkész és Illyés Gyula beszéltek a legszűkebb baráti körnek. Emlékül a temetésről csak egy tekintetet hoztam magammal, a sír másik oldalán álló Németh László tekintetével kapcsolódhattam össze egy pillanatra. A nagy író kreolra sült arcában a világoskék szem messze világított és találkozhatott velem az én rajongó, kíváncsi-fürkész nézésemmel. (Ezt még elmondhattam majd később Miskolcon Németh Lászlónak személyesen is, majd a Nagyklára temetésén Ella néninek is, Németh László özvegyének.)

Pesti egyetemista bölcsészdiákként 1956 őszén Miskolcon, a Villanyrendőrnél lévő könyvesboltban vettem meg az Illyés Gyula bevezette Szabó Lőrinc *Válogatott versei* immár gyorsan elkészült második kiadását, szép napsütéses időben, amikor szüleimmel a Halottak napját mentünk ünnepelni a Mindszenti temetőbe. Mert hiába voltam pesti bölcsész, hiába lehettem az egyetlen számot megért Tiszta szívvel folyóirat szerkesztőbizottsági tagja és szerzője is (itt jelent meg első írásom, egy esszé Illyés Gyula *Kézfogások* és Juhász Ferenc *Virágok hatalma* című kötetéről), kimaradtam a forradalomból. De hát éppen ekkor nyílt lehetőségem meglátogatni nagyanyámat Erdélyben. A szünetben ugyanis – ókortörténésznek készülve – pályázati dolgozatot írtam az Augustus-kori költészetéről. 1956. október 23-án este még Marosvásárhelyt szerettem volna meghallgatni a rádióközvetítést a budapesti Zeneakadémiáról, a Carlo Zecchi-koncertet, amelyre bérletem is volt. De a rádió nem közvetítette. Már semmit nem közvetített. Előbb a Gerő-beszéd szólalt meg („ezt nem fogják tűrni az egyetemisták” – fűztem hozzá), majd kommentár nélkül zene, zene, zene. De nem hangverseny. Másnap reggel nagynéném azzal ébresztett: Budapesten kitört a forradalom, lövöldöznek az utcán. A délutáni vonatra szóló visszajegyünk, apám a visszatérés mellett döntött. Pestre nem, de Miskolcra – sok átszállás: Békéscsaba, Nyíregyháza, Szerencs után – hazaértünk. Október 25-én délután. Azzal a személyvonattal, amellyel vizsgákra szoktam előző napokon utazni, ez a vonat Miskolcra 15 órakor indul rendes körülmények között tovább. Most egy számomra ismeretlen világba érkeztem. Barátaim Pesten részesei lehetnek a forradalomnak. Nálam Miskolcon utóbb csak futólag jelentek meg. Nem voltam nyilvántartva a szereplők között, rövid menedéket jelenthetett a menekülőknél a miskolci selyemréti lakásunk (Pesti barátaim is meglátogattak, több napot is nálunk töltöttek, ki tudja miért, valamint apám mérnök kollegáinak fiai a miskolci egyetemenről menekülőben nálunk szálltak meg, az egyik anyám nagy rémületére gépfegyverét is magával hozta, a másik, az egyetemi idegennyelvi adás szervezője, sebesüléséből a kórházból szökve az én bakancsomban utazott haza Szombathelyre, majd utána egyenesen Svájcba. Közülük Román Karcsi barátom ma Székesfehérvár díszpolgára, akkor minden „ünnepen” keresett budapesti internált).

1958-ban, frissen diplomázott tanárként (akkor még négy év volt a bölcsészeti) első órát Illyés Gyula *Bartók* című versével kezdtem: „»Hangzavart«? – Azt! Ha nekik az”..., és természetesnek vettem, hogy a magyar irodalom egyik klasszikus nagyságát, az akkor már halott Szabó Lőrincet is tanítsam.

Szabó Lőrinc 1945-ös *Naplójában* emlegeti: a náci Németországban Goethe neve titkos jelszóvá vált, a rá hivatkozók mintegy benső szövetségbe kötötte össze. Ez volt a helyzet Miskolcon is, amikor visszaérkeztem tanárnak Szabó Lőrinc nevével.

Szabó Lőrinc hatvanadik születésnapján –1960-ban – már az *Északmagyarországon* írtam méltató cikket, mellékelve a *Tücsökzene Mi még?* című versét: „Szép volt a vágy, hogy Semmi Sem Elég!”. És megrendeztem a TIT Értelmiségi Klubjában az emlékestet, amelyen Koczás Sándor egyetemi tanárom és barátom tartotta a méltatást. Az est áttörést jelentett Miskolcon, bárha „figyelő szemek” és „fülek” jelentek meg a közönség soraiban. Még élete végén is emlegette Koczás Sándor a miskolci csapdát, a sokkhatást, amely érte: amikor indult a terembe,

emlékező előadását megtartani, a TIT ügybuzgó, kitűnő szervezőképességű titkára, Kárpáti Zoltán akkor súgta fülébe: „vigyázz, minden szavadra figyelnek”. Ezzel az akkori irodalompolitikai taktikázás egy megszorító záradékot ki is kényszerített. A „Miskolc büszke lehet nagy fiára” szöveg után az előadó széttekintett, majd így vágta ki magát: „és sajnálhatja, hogy nem lehetett még nagyobb.”

Ugyanakkor Miskolc főideológusa, valahai tanárom és ekkor szakfelügyelőm, Gyárfás Imre kézzel írott levélben kérte a költő özvegyét, hogy bocsásson a *Borsodi Szemle* rendelkezésére még kiadatlan verseket („Tisztelt Nagyságos Asszonyom!” – kezdte a levelet, megjegyezve, ő ismeri az illemt és a jó modort). Kaptunk is három verset, mindhárom nemsokára az *Ősszegyűjtött versek* című kötet *Valami szép* című ciklusában is megjelent: *Öregedés* (1944), *Rabság* (1945 után, talán Ábrahámhegyen, Bernáth Auréliéknál), *Meglepetések* (1956. október 16. körül). A *Rabság* című vers 1948-ban, valóban Bernáthéknál keletkezett. De a *Meglepetések* számomra valahogy – nem csak most, utána gondolva – valamilyen befejezetlenség érzetét keltette. Emlékeztetett a világháború alatt írott elkeseredett-groteszk versekre, amelyek a pusztulás ellenében keresték az élet értelmét.

A valódi meglepetést az okozta, amikor a Szabó Lőrinc hagyatékban, a kiadatlan versek között megtaláltam az 1956-os forradalomról szóló teljes ciklus fogalmazványát és autográf ceruzairású javítással ellátott gépiratát. Hogyan jelezsem az utókor számára, hogy itt egy kész versciklus rejtőzik? Monográfiámban ezt írtam róla: „Szabó Lőrinc költőként – a nagy versciklusait készítő elfoglaltsága mellett is – megpróbálja alkalmi versekkel követni a történelmet. Az 1960-as *Ősszegyűjtött verseiben* *Meglepetések* címen szereplő költemény az időben utolsó olyan alkotása, amely egyedi darabként ismert, és eredetileg nem valamely ciklikus alkotás részeként keletkezett. Erről, az október közepéről datálódó versről még idézett rádiónyilatkozatában is említést tesz: »– Mikor írt legutóbb eredeti verset? – Múlt vasárnap. – Hogyan és miről? – Véletlenül. Az élet szép és rút meglepetéseiről.« A vers maga befejezetlenség tűnik, és a költő fogalmazványai ezt igazolják is. Az utóbb az *Ősszegyűjtött verseiben* közölt cím ugyanis egy tervezett ciklust is jelez, az események érzelmi krónikáját készült követni.” Ezt követően jegyzetben imígyen jeleztem tovább: „Ennek a tervezett ciklusnak lett volna első darabja az utóbb *Meglepetések* címen, önálló versként közölt, eredetileg *Gyanútlan vers október 15-én* című versötlet. Az *Ősszegyűjtött versei* ugyan »október 16 körül«-t említ, és az interjúban emlegetett vasárnap 14-ére esett, mégis fogadjuk el a költő címbe is emelt dátumozását a vers végső kidolgozási idejeként. A további verscímek: *Egy hét múlva* és *December közepe*.” Így rejtettük filológiai problémába a ciklus létéről szóló híradást kötetem szerkesztőjével, Réz Pállal, akinek szintén átadtam megőrzésre a vers xerox-másolatát.

Nyilvánosan a versről először csak a Borsod-Miskolciak Baráti Körében, a pesti Vigadóban, egy találkozáson beszéltem, ott fel is olvastam a ciklust, majd pedig a *Magyar Nemzetben* publikáltam, 1990. január 31-én, *Egy fiókba zárt versciklus* című cikk kíséretében, könyvben pedig a *Vers és valóság* második kötetében, a kiadatlan versek zárásaként, 1990-ben.

Meglepetések ciklus-címmel az 1956-os forradalmi eseményeket követi. Benne mindkét, nemzeti költőként kialakított hangnemét – az ódait és a kétségbeesetten ironikust – még egyszer megszólaltatja. A kezdő torzkép a múlt látomása (*Gyanútlan vers október 15-én*), a folytatás a forradalmat és szabadságharcot ünnepli (*Egy hét múlva*), a zárás a keserű *December közepét* idézi fel, miután „Budapest köré / vashernyók gyűrűje szorult”. A forradalom pillanatában Miskolc, Szabó Lőrinc szülővárosa az Illyés-házaspár jelenlétében ünnepelte a költőt. A ciklusnak a *Szózatot* felidéző, ódai beszédmódban írott részletében – a kézirat tanúsága szerint – Illyés-fogalmazta szöveg is helyet kap: „És nem volt többé szégyen az, / hogy a magyar nép fia vagy.” A két költő közösen üdvözli a nemzet önmagára találását:

Szabadság, itt hordozta hős
zászlaidat az ifjuság!
S a sírt, melyből nép lép ki, már
ámulva nézte a világ.

Tíz nap szabadság? Tizenegy!
Csók, szívre, minden pillanat!
És nem volt többé szégyen az,
hogy a magyar nép fia vagy.

Tíz nap szabadság? Tizenegy!
Terv forrt; gyúlt, égett minden agy.
Lombikban feszült a jövőnk.
S temettük a halottakat.

A hatvanas évek Szabó Lőrinc emlékezetének diadalútját jelentette Miskolcon. Hivatkozva 1957-es Kossuth-díjára, nem tagadhatták meg a helyi elismerést. Az 1960-as, Sötér István utószavával megjelent *Ősszegyűjtött versei* után két portréban is klasszikus nagyságrendű költőként méltattam a költőt, a *Napjaink* induló évfolyamában a novemberi számban, valamint a *Borsodi Szemlében*. Kordos László, a Városi Könyvtár igazgatójaként a *Borsod-Miskolci Füzetek* sorozatot *Szabó Lőrinc a lázadás kezdetén (Kalibán)* című füzetemmel – későbbi monográfiám egyik fejezetével – indította, és elérte, hogy a könyvtárat Szabó Lőrincről nevezhesse el. Ritka meghívó került a kezembe, amikor Fazekas Csaba könyvéhez szedtem össze dokumentumokat: a Városi Könyvtár pont 1962. október hó 22-én – mintha napra-évfordulóra invitálna – Szabó Lőrinc-emlékestre hívta meg az érdeklődőket; az előadást én tartottam, közreműködött Ruszinkó Mária és Némethy Ferenc, az utóbbi akkor a város vezető színésze volt.

A nagy rehabilitáló Szabó Lőrinc műsor, *Tücsökzene – Szabó Lőrincről* 1965. április 23-án zajlott a diósgyőri Vasas Művelődési Otthonban, amelyen Szabó Lőrincnét mindkét gyermeke (Kisklára és Lóci) is elkísérte, Kisklára a költő verseiből adott elő. Dokumentumait és a Böröcz Józseffel – a művelődési ház művészeti vezetőjével, a kitűnő koreográfussal – közösen szervezett est anyagát Fazekas Csaba említett könyvének lektorálása idején találtam meg levelezésem gyűjteményében, és bocsátottam rendelkezésére könyve kiegészítésére.

Amikor a családot a Vörösmarty utcán (a valahai Új világ utcán) vittük keresztül az autóval, megmutattuk a még álló szerény szülőházat, és reményemet fejeztem ki, hogy nemsokára emléktáblával ékesítjük a helyet. Amikor a vendégeket a vonatra feltettük, visszafelé is ugyanezen az úton haladva, Kordos László mosolyogva jegyezte meg nekem: „nem hiszem, hogy ezen a házon emléktábla lesz. Tudod, hogy hívják az épületet? Körülszaros. Rossz hírű kocsmá működött benne egy időben.” Különben is az úgynevezett „pisilde utcák” bontásakor a szülőházat sem lehetett megmenteni, magam akkor már távol éltem, megkértem hát Kovács Ferencné Irénkét, hogy diákjaival figyeljék a bontás eseményeit, örökítsék meg mozzanatait. Az elküldött fényképeket azóta Porkoláb Tibor muzeológus barátomnak adtam múzeumi elhelyezésre, az utca névtáblája és a ház számtáblája könyvtáram ékessége. A szülőház helyén épült az a kéttannyelvű általános iskola, amelyet a költőről neveztek el, emléktáblával láttak el, és a mellette vezető utat Szabó Lőrincről nevezték el. Ennek az avatása kedves emlékem: videofelvétel őrzi, amint a zsúfolt tornateremben a kisgyermek majd egy órát hallgatták

moccanatlan figyelemmel mesélésemet, amelyet a *Szun Vu Kung lázadása* című vers gondolatainak továbbszövéseként vezettem eléjük.

Egy költészetnap műsoron a versek Lócijával jelentünk meg a Herman Ottó Gimnázium régi épületében, Kovács Márta igazgatónő meghívására. Ott szavaztatta meg Lóci – lábdobogással, hogy rengett bele a zárda régi épülete – a diákokat, hogy két évente tartsanak szavalóversenyt. Szabó Lőrinc ne egy könyv, de a fiatalok kedvenc, élő olvasmánya legyen. Magam pedig javasoltam, hogy ne mindig én tartsak előadást a költőről, hanem fiatal kutatók seregszemléje legyen egyben ez a biennálé.

Bár ha már Szabó Lőrinc általános iskola is működött Miskolcon, a város akkori vezetése elhatározta, hogy az új gimnáziumot az Avason a költőről nevezi el. Ennek bevezetése lett volna Varga Imre nagyszerű Szabó Lőrinc-szobrának avatása. Az avató beszédre felkérő levélben a Művelődési Osztály vezetője ezt írja: „Miskolc megyei Város Tanácsa régi adósságát kívánja törleszteni azzal, hogy városunk nagy szülöttjének Szabó Lőrincnek szobrot állít 1988. március 28-án 14 órakor a róla elnevezendő Avasi Gimnázium előtti téren.” Sajnos a gimnázium névadására mind a mai napig nem került sor.

Mindezt összefoglalva beszéltem el az ezredfordulón, amikor végre az 1956-os Szabó Lőrinc-estre emlékeztető emléktábla avatásán szabadon elmondhattam, mit jelentett a város honpolgárainak a zsarnokság éveiben Szabó Lőrincre emlékezni.¹

(H. Z.) A kutatási területed kiválasztása hogyan alakult?

(K. L.) Szabó Lőrinc Miskolc eddigi legnagyobb szülötte. Költészetével foglalkozva, hihetem, megmaradtam nehéz időkben tisztességes embernek. Szabó Lőrinc nemzeti klasszikusként, világirodalmilag is értékelhető jelenségeként egy életre mértéket jelentett számomra, életműve eligazíthatott a költészet igazi értéket jelentő teljesítményei között.

A költészet szerencsés esetben nemzedékenként akár több klasszikus teljesítménnyel is gazdagodhat, és egy-egy ilyen nagyságrendű alkotó után megváltozik a költészetről kialakított vélekedésünk. Az első világháborút követő időszak kezdetén két, világirodalmi mértékkel is mérhető nagyság pályája indult. Szabó Lőrincé és a nála pár évvel fiatalabb József Attiláé. Pályájuk össze is hajlott, a fiatalabb szövegszerűen kívülről felmondta idősebb társa kötetének verseit: vitatkozott vele, gondolatban át is írta, valójában továbbgondolta. Kettejük teljesítménye mára, az utókor és a kutatás szemében összemunkál.

Szabó Lőrinc 1957. október 3-án délután három óra előtt öt perccel halt meg. Ezt követően hamar, 1960-ban megjelent *Összeüjtött verseinek* reprezentatív kötete Sötér István akadémikus előszavával, Szabolcsi Miklós intézeti osztályvezető cenzori-lektori jóváhagyásával. Filológiai feladat volt: az ostrom előtt a költő összeállította 1943-ra versei definitív kötetét. Azt követte az életrajzi életösszegezés, a *Tücsökzene* két kiadása (1947, 1957), *A huszonhatodik év* (1957) és az 1956-os *Válogatott versei* számára összeállított új kötet, a *Valami szép* már önálló, bővebb változatával kiadásra készen állt. Az akkor kényszerű politikai kihagyásokat pedig a család összegépelte, és a barátoknak a kötetel együtt juttatta el. A költő élete végére megjelenendő volt az általa összeállított fordításgyűjtemény, az *Örök Barátaink*. Halála évtizedes évfordulójára Simon István összeválogatott-vágott egy esszékötetet, mely gondolatébresztő lehetett, de nem lehet a szöveghűség mintapéldája. Ezt a kötetet Steinert Ágota újította meg, példás filológiai apparátussal újabb évtized múltán (1984). Intézeti termunkaként Rába György példásan színvonalas kismonográfiája, Lászlóffy Aladár nagyszerű megsejtésekkel teljes kolozsvári disszertációja és Steinert Ágota egyetemi doktori értekezésként benyújtott és megjelentetett, az 1932-es *Te meg a világ* kötetel záruló pályaképe jelentette a költő irodalomtörténeti bemutatását. Két megszállott rádiós (Fodor Ilona és Tertinszky Edit) pedig

összegyűjtötte a költő barátainak emlékezéseit. Legfeljebb ehhez társult volna a *Vers és valóság*, a költő versmagyarázatait tartalmazó emlékezés, amelyet Illyés Gyula felesége, Kozmutza Flóra asszony áldozatos munkával segített a költőnek elkészíteni, és őrzött – a költő rendelkezése szerint – Szabó Lőrincné halála utánig. Ennyi lenne ma az ismert Szabó Lőrinc szövegegyüttes. Csakhogy...

Szabolcsi Miklós kiváló minőségérettől vezérelve hatalmi szóval megvásároltatta az MTA Könyvtára Kézirattárával a példásan gondozott hagyaték nagy részét, és bizonyítandó ennek szükségét, majd – ismervén a *Napjainkban* és a *Borsodi Szemlében* publikált Szabó Lőrinc-esszémeket – rám bízta a költői pályakép feldolgozását. „Kabdebó elvtárs, maga most írt egy jó portrét Szabó Lőrincről, válassza költészetét kandidátusi témának!” – mondta az intézet modern kori „fura ura”. „De hiszen ő egy nagy költő, én meg csak egy kezdő vagyok.” „Nem baj, senki nem fog mostanában róla nagy terjedelmű feldolgozásra vállalkozni.” Eldöntöttem. Hogy negyvennégy éves koromra háromkötetes monográfiát készíthettem, ahhoz pedig Illés Endre, a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatójának nagyvonalú kiadói biztatása kellett. (Emlékszem, a New York-ház hátsó teherliftjében egy alkalommal együtt utaztunk, ő ezt a pillanatnyi együttlétet is felhasználta arra, hogy számon kérjen: rég jelentkezél nálam, csak nem vagy hűtlen a kiadónkhoz?) Időnként beledöbbenek, milyen szerencsém volt taknyos kölyökként a század magyar irodalmának egyik legnagyobb költőjével „találkozni”.

Ha mindaddig a maga spontaneitásával alakult a Szabó Lőrinc-életmű publikálása, 1962-től kezdődően tudatosan kezdtem a Szabó Lőrinc szövegüniverzum feltárását és publikálását. Áldását munkámra Németh László adta: két levelében is hangsúlyozta a feladat fontosságát, nemzeti értéként kezelését: „Látom, hogy Szabó Lőrincsel foglalkozol. Ő is egyike azoknak, akiket szép csendesen ki akarnak iktatni a köz-emlékezetből. Nehéz, de szép feladat e könnyelmű feledés s bűnös feledtetés ellen dolgozni.” (1966. november 17.); „Örülök annak is, hogy Szabó L.-könyved halad ...hiszem, hogy a társadalmilag hálátlan téma ebben az esetben is nagy szellemi s mesterségbeli gazdagodással fog járni: hisz a kritikus pályája a tehetsége mellett elsősorban a szegődésétől függ – hogy mire teszi fel magát.” (1967. szeptember 15.; lásd: *Németh László élete levelekben*, II. kötet, 1042, III. kötet, 170)

A költő életrajzát – annak minden, kortársai, volt barátai által vitatott mozzanatával együtt – a háromkötetes nagymonográfiám, majd a *Szabó Lőrinc „pere”* (2000) című esettanulmányom dolgozta fel. Az életrajz kiegészítése Horányi Károly könyvnyi terjedelmű tanulmánya az *ItK*-ban, mely az újabb szemléletű nemzedékek figyelő szemével dolgozza fel a költő sok vitát kiváltott közéleti szereplését. A Miskolci Egyetem Szabó Lőrinc Kutatóhelyének kiadványsorozataként a németországi kapcsolatainak értelmezését adó levelezéskiadvánnyal indítottam: egyik elsőként végzett doktoranduszunk, Kiss Noémi, a konstanzi egyetem ösztöndíjasaként sajtó alá rendezte és jegyzetelte egy alapvető tanulmány kíséretében a Karl Rothéval való levelezését (*Ki Carl Rothe? Szabó Lőrinc és Carl Rothe kapcsolatának irodalmi térképe*). A kötet nemzetközi visszhangot is kiváltott, Bécsben átigazítva megjelentették (2002).²

Mivel Szabó Lőrinc esetében a nők életrajzi-poétikai kapcsolódását a magam részéről az életrajz és a poétika szerves részének tartottam, hosszas „családi-diplomáciai” tárgyalások után megjelentettük a háborús sérülések után megmaradt Szabó Lőrinc–Korzáti Erzsébet levelezést, *A huszonhatodik év szerelmi gyászszonettjeinek teljes dokumentáltságával* valahai doktoranduszom, Lengyel Tóth Krisztina társaságában. A költő utolsó versciklusának, a *Káprázatnak* poétikáját és életrajzi háttérének egy lehetséges magyarázatát *Titkok egy élet/műben* címmel pedig magam írtam meg (2010). A monográfiákkal párhuzamosan létrehoztam a *Napló, levelek, cikkek* kötetet 1974-ben, amely önéletrajzi írásokkal és naplókkel együtt teljes életrajzot szimulált. Ezt kiegészítendő az *Érlelő diákévek* című kötetben a pályakezdés átfogó

dokumentálását adom a debreceni gimnáziumi évektől első versének a *Nyugatban* való megjelenéséig. Két kötetben összeállítottam a feleségével volt levelezésüket, ehhez társul a költőnek Horányi Károly által sajtó alá rendezett levelezése Kodolányival és Bernáth Auréllal. Az életrajz kiegészítője még a *Szabó Lőrinc Füzetekben* doktoranduszom, Tóth Mariann sajtó alá rendezésével megjelent *Szabó Lőrinc környezetének naplói* kötet, benne a feleség naplójegyzeteinek teljessége és a költő halálát leíró emlékezések. Doktoranduszomként Bisztrai Farkas Judit pedig a legendás nyomdatulajdonos, bibliofil kiadó, majd pedig a költőt támogató baráti politikus nagyapja és Szabó Lőrinc kapcsolatát dokumentált nagyszerű PhD-dolgozatban tárta fel. Ezekhez társul a költő OTKA segítségével feltárt külföldi tartózkodásainak dokumentálása: Curkovics-Major Franciska összefoglaló könyve (*Szabó Lőrinc kelet-adriai utazásai*, 2010) és emléktábla Dubrovnikban, Abbáziában és Korčula szigetén; két olasz–osztrák utazással (1924, 1925) és az 1933-as csehszlovákiai út feldolgozásával Rutkai Balázs készülő PhD-disszertációja adós. Egy füzet készült még a Titi-tónál végzett fordítói munkálkodás nyaráról (*Szabó Lőrinc németországi utazásai. Fekete-erdő és Ulm*, 2004, az ulmi toronymászása, melyet a németországi Schneider Alfréd kutatott ki számunkra, azóta vándorlegendává vált, már a Duna Televízió egyik műsorában is visszaköszönt). Az életrajz dokumentáltsága szükségeli a rengeteg gyorsírást jegyzet megfejtését, ellenőrzését és további fejtését. Lipa Tímea doktoranduszi éveiben OTKA és Széchenyi terv keretében megtanulta a Szabó Lőrinc által használt és 1920 óta nem oktatott gyorsírást Schelken Pálmától, akinek halála óta ő ennek, a Tóth Árpádra és Kosztolányira is érvényes írásfajtának az egyetlen hazai szakértője. És még egy sajátos darabját is létrehoztuk a *Szabó Lőrinc Könyvek* sorozatnak: Bernáth Aurél felesége, a költő orvosa megőrizte a vele kapcsolatos teljes dokumentációt, és ezt évtizedekig elemista kori, azóta is legjobb barátom, Dr. Szabolcsi István kórházigazgatói tevékenysége idején félretette, nem dolgozta fel, egyetemünk főorvos asszonya, Felszeghi Sára két kiadást is megért, nagyszerű PhD-dolgozatot készített belőle, melyet mindkét szakma (az orvosi és a filológusi is) azóta forrásértékűen nagyra tart.

A költő életpályájának dokumentálásán túl kezdetektől feladatomul tűztem ki, hogy a Szabó Lőrinc *szövegüniverzum* publikálását a kritikai kiadást közvetlenül megelőző szintig juttassam el. Ezt végül is az *Osiris Klasszikusok* sorozat megjelentetésével sikerült beteljesíteni. Hiteles szövegeket, a szükséges jegyzetekkel ellátva, pontosan adatoltan publikálunk. Két kiadást megért az összes versét tartalmazó kettős kötet, megjelent felújítva jegyzetapparátusában a műfordításait általa összeállított válogatás, az *Örök Barátaink*, a versmagyarázatait egybefogó *Vers és valóság* és *Bizalmas adatok és megjegyzések*, valamint a prózakötetek: *Emlékezések és publicisztikai írások*, a már szinte kritikai jelleggel közreadott *Vallomások* és a 2013 könyvnapjára megjelent *Irodalmi tanulmányok, előadások, kritikák*. Ezekben a szövegkiadásokban nőtt kiváló textológussá a doktorandusz Kemény Aranka, valamint a sokoldalú kutató, Horányi Károly.

A műfordító Szabó Lőrinc pályájának feldolgozása a Miskolci Egyetem irodalomtudományi doktori iskolájában kiemelten szereplő feladattá vált. Kontor István a német versfordításokról védte meg elsőik között PhD-dolgozatát, nemsokára őt követte Szele Bálintnak a Shakespeare-fordító Szabó Lőrincről készített könyve és annak PhD-védése, valamint ebbéli munkásságának kiegészítése a mai Shakespeare-fordítók megszólaltatása egy kötetben a költő fordításairól. Barna László pedig sok publikáció után most állítja össze PhD-dolgozatát a költő prózai német fordításairól.

A kutatások egybedolgozásával évtizede építjük OTKA-támogatással Horányi Károly és Sajó Tamás munkálkodásával az érdeklődő olvasók és a kutatók számára a Szabó Lőrinc dokumentumokat vizsgálat-közelbe hozó, a Miskolci Egyetem Szabó Lőrinc Kutatóhelyének és az MTA Könyvtára Kézirattárának közös Szabó Lőrinc-weblapját: **krk szabolorinc.hu**. néven –

mely az összes verskötetet, és egyedenként a Szabó Lőrinc-versek összes variánsának digitális megjelenítését és adatolását adja, valamint a képekkel dokumentált életrajzot.

A kutatásról idéztek egy külföldi véleményt! A londoni emigrációban élt Cs. Szabó László az amszterdami Mikes Kelemen kör számára – úgymond: a nyugati írók főhajtásaként a hazai teljesítmények előtt – javaslatot fogalmazva, a párizsi *Irodalmi Újságban* véleményét nyilvánosan is publikálva (Párizs, 1984. 2. sz. 17–18.), 1983-ban éppen a Szabó Lőrinc-kutatás – az időben még egyszemélyes – teljesítményének ítélte a kör emlékplakettjét. Akkor a plakettet és adománylevelét a határon átcsempészve lehetett csak ebbe a hazába juttatni. „Megdöböntő a magyarok mulasztása. A két Nyugat nemzedékből egyetlen nagy költő van megváltva: csupán Szabó Lőrincnek van három kötetes életrajza, testes kötetek, teljes s viszonylag végleges a szó nyugati értelmében, *une biographie définitive*, ahogy a franciák mondják. K. L. a szerzője.” De hasonlóan írt itthon is, a *Kortársban* (1981. 4. 647–651) Sötér István *Szabó Lőrinc és összegzője* címmel.

És hol nem tűnt fel példázatként ennek eredményeként Szabó Lőrinc szövege? *A másik Magyarország hangja* kötetben olvasható a *Dokumentumok az Írószövetség 1986-os közgyűléséről* közzétett kötetben Hubay Miklós elnöki referátumában: „Csak megismételhetjük, amit Szabó Lőrinc mondott az írói szabadság védelmében egykor, egy lillafüredi írótalálkozón – ott még tapsolt neki a miniszterelnök is, de a *Magyar Csillagból* már kidobatta a cenzúra: »A magyar regény, a kitűnő vers, az igazi dráma egyéni mű, és szinte érthetetlen ünnep, dísz, ragyogás, alkotójának és nemzetének az életében. Nem kell, nem szabad hozzányúlani...« Kánonba emelve ezzel az oly sokáig mellőzött Szabó Lőrincet, szövegével már a rendszerváltás előkészítésébe beleszólva (Antológia Kiadó, Lakitelek, 2016, 53).

Másik visszaigazolás a rendszerváltás pillanatában érkezett, amikor egy – akkor politikai szerepet is vállalt – filozófus ekként vélekedett Szabó Lőrinc műveinek megjelentetéséről: „K.L. – aki már a *Napló, levelek, cikkek* 1974-es kiadásával és azóta a *Harminchat év* lenyűgöző leveleskönyvének, a *Bírákhoz és barátokhoz* megdöböntő vallomásainak sajtó alá rendezésével óriási szívességet tett minden magyar irodalombarátnak – tavaly megmutatta az olvasóközönségnek, hogyan változtathatja meg egy filológus az irodalomtörténetet.” (Tamás Gáspár Miklós: A rendszerváltás zimankója [Szabó Lőrinc: *Bírákhoz és barátokhoz*, Vers és valóság]. *Élet és Irodalom*, 1991. április 5.)

Ezek az alap kutatásokon épülhet és vele párhuzamosan alakul szerencsésen a poétika „kanonizációs” folyamata. Elindítója a Kulcsár Szabó Ernővel szervezett pécsi és miskolci egyetemi konferencia-sorozatunk, mely az irodalomtudományban megalapozta a rendszerváltást. *Új főszereplő a rendszerváltás utáni irodalomtörténeti kánonban: Szabó Lőrinc* – írhattam egy visszatekintő kötetben (*Súlyok és hangsúlyok: Írások az utóbbi két évtized magyar irodalmáról [1889–2009]*, Napkút, 2009). Nagydoktori értekezésem valójában Szabó Lőrinc poétikájának monográfiája („A magyar költészet az én nyelvemen beszél.” *A kései Nyugat-líra összegződése Szabó Lőrinc költészetében*. Argumentum, 1992, Irodalomtörténeti füzetek), amely két kiadást is megért. És mostanra készült el, 2015-ben jelent meg a Szabó Lőrinc metafizikáját átgondoló tanulmánykötetem a Ráció Kiadónál. Ezekhez kapcsolódtak az *Irodalomtörténet* és a *Literatura* folyóiratok általunk szerkesztett ciklusai, ahol tudósaink mai nemzedéke nőtt fel. Itt formálódott az újabb generáció kiemelkedő alakja, Kulcsár-Szabó Zoltán, immár egy újabb szempontú Szabó Lőrinc-monográfia megalkotója, és Lőrinc Csongor, berlini professzor, alapvető Szabó Lőrinc-tanulmányok szerzője. Ott indult Bednancs Gábor, két Szabó Lőrincről szóló kötetemnek is szerkesztője, és Bengi László, az egyik legértőbben elemző kritikusom. Meg Menyhért Anna, aki tanszékem munkatársa volt, az *Utánolvasó* tanulmányköteteink szerkesztője-szervezője, akivel utóbb jól össze is vettünk, melyről ő egy egészen jó verset is írt. A Miskolci Egyetem Doktori

Iskolájában született meg aztán PhD-dolgozatként Nagy Csilla poétikai dolgozata, amely József Attila és Szabó Lőrinc versalkotó szemléletének továbbgondolása, a „tragic joy” jegyében, mintegy előkészítéseként legutolsó könyvem, a *Nyílik a lélek* 2015-ös összegezésének.

Mindennek a tudománytörténeti jelentőségű iskolának az összemunkálásaként Szabó Lőrinc az irodalomtudomány hazai rendszerváltozásában főszereplőként jelenhetett meg. Hála a sorozatos OTKA-támogatottságnak, szövegüniverzumának nagy részével jelen van a művelt nagyközönség és az irodalomtörténet tudatában.

Az interjú eredeti, magyar nyelvű szövegének bevezető részlete.

Megjelent: Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Philosophica Tomus XX, Fasciculus I, Miskolc, 2016

---

* „Tarisznyarások”: az Egyetemre került elsőéves bölcsészek gúnyneve.

¹ Miskolc város ünneplő honpolgárai, kedves barátaim!

A pillanatban, amikor városunk polgármestere leleplezte az 1956. október 23-i irodalmi est emléktábláját, ezzel az ünnepi aktussal teljesedett ki itt, Miskolcon a rendszerváltás folyamata.

Mert az a valahai tisztelgő összejövétel, amelyen a korszak elismerten két legnagyobb költője, Szabó Lőrinc és Illyés Gyula megjelent, a történelem véletlene folytán nemcsak Miskolc nagy fiát köszöntötte, hanem egybeesett azzal a történelmi pillanattal, amikor a magyar nemzet a huszadik században ismét kinyilvánította a szabadság és függetlenség iránti vágyát. Miskolc egy klasszikus költőt ünnepelt, az ország pedig megkezdte forradalmát és szabadságharcát, amelynek mindaddig legmaradandóbb irodalmi emlékét éppen Szabó Lőrinc *Meglepetések* című versciklusában alkotta meg.

Szabó Lőrinc személye és az '56-os forradalom emléke a város honpolgárainak tudatában összefonódott. Szabó Lőrincről beszélni itt évtizedekig egyet jelentett a forradalomra való emlékezéssel. Már nyomdában van a könyv, amely az Egyetem Bölcsészettudományi Karának és a Bíbor Kiadónak ajándéka Miskolc honpolgárai számára: Fazekas Csaba kollegám megszólaltatta a forradalmi nap még élő résztvevőit, és összegyűjtötte ennek a nagyszerű eseménynek és utóéletének dokumentumait. A tiltások és a mégis megszólaló művek sorozatát. Az irodalom és a nemzeti emlékezet feltámadását.

1956. október 23-ának e házban megrendezett irodalmi összejövetele véletlenül forrott össze a forradalommal. De utóbb az események összeforrtak az emlékezetben. Ritkán adódik a történelemben, hogy költészet és történelem, irodalom és forradalom ilyen direkt módon találkozik össze. Valaha egy szintén vidéki katonaezred, a Marseilles-iek alkalmi dalából született meg a világszabadság indulója és a francia nemzet máig érvényes himnusza. Nemzetünk történetében pedig az 1848-as márciusi napra emlékezünk áhítattal, Petőfi *Nemzeti dal*ának, a Pilvax fiataljainak – szintén véletlen – találkozására a történelmi pillanattal. 1956. október 23-án az irodalom és nemzeti sors ilyen találkozásának lehetnek szemtanúi a miskolci est előkészítői, résztvevői és az onnan katartikus érzéssel távozók. Büszkék lehetnek rá, akik mindezt megérették. Hadd köszöntsem tisztelettel a közöttünk megjelenő szemtanúkat!

² (<http://www.kakanien.ac.at/beitr/materialien/URoerber1>. Seite 1-32 20 |04 | PDF másolatos példánya [Edition des Briefwechsels {1942–1949} zwischen Carl Rothe und Lőrinc Szabó. Es handelt sich nun um die zweite und verbesserte Auflage. Kommentar und Analyse von Noémi Kiss: „Wer ist Carl Rothe? Eine literarische Kartographie der Begegnung zwischen Lőrinc Szabó und Carl Rothe“. http://www.kakanien-revisited.at/beitr/fallstudie/NKiss_1.pdf letöltés: 2016. 05. 21.], valamint a levelek Nagy Csilla PhD magyar nyelvű fordításában megtalálhatóak a <http://krk.szabolorinc.hu>. weblapon is!)